

BISERICĂ, STAT ȘI DISCIPLINĂ ECLEZIASTICĂ ÎN PERIOADA COMUNISTĂ. STUDIU DE CAZ*

Roxana Motoceanu**

Abstract: *The sentencing processes of the Orthodox clergy was an interventionist measure of the State, the oppression and control of the Church following the Soviet model aimed to remove citizens from the influence of religion. Communism did not accept the old-fashioned religion, the masses of people had to be educated and manipulated by the new ideology, religion had to be reinterpreted and controlled. The role of the scientific knowledge that the new party had try to implement was a new mentality, a rational, scientific way of thinking that challenges religious discourse by contributing to the formation of a new socialist morality. The presentation of this case study reflects the political involvement in the work of the Orthodox clergy, the oppression and purge of persons considered hostile to the new regime.*

Keywords: religion, communism, new ideology, socialism, ecclesiastical discipline.

În Raportul final din anul 2006 al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România se disting două tipuri de persecuții religioase: „represiunea brutală (lichidarea fizică sau aruncarea în temniță a preoților și credincioșilor, interzicerea unor culte, închidere sau dărâmarea lăcașurilor de cult și persecuțiile indirecte prin propaganda ateistă, presiuni asupra clerului, infiltrarea în rândul membrilor cultelor a unor agenți ai Securității”¹. În anul 1949 cu ocazia Congresului

* Redactarea acestui articol a fost posibil cu suport financiar oferit în cadrul proiectului „Educație antreprenorială și consiliere profesională pentru doctoranzi și cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaștere din domeniul științelor socio-umaniste către piața muncii – ATRiUM (POCU/380/6/13/123343)”.

** Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; email : roxanamotoceanu@yahoo.com

¹ *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, București 2006, p.166. https://www.juridice.ro/wpcontent/uploads/2013/12/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, LIX, 2020, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, p. 351-358.

Intelectualilor din Republica Populară Română ținut la București, o delegație a proletarilor a adresat propunerea de a se înființa o asociație responsabilă cu răspândirea cunoștințelor științifice în rândul populației. După trei luni, în iunie 1949 prin decretul 653/1949 se înființează Societatea pentru răspândirea științei și culturii (S.R.S.C), a cărei sarcină era educarea ateist științifică de combatere a misticismului și obscurantismului maselor printr-o propagandă ce urmărea răspândirea de materiale ateiste. „Astfel s-a creat un nou focar de răspândire a cunoștințelor politice și științifice în masele poporului muncitor, o nouă și puternică armă de luptă împotriva obscurantismului, misticismului, superstițiilor și a rămășițelor și influențelor ideologice reactionare imperialiste, o noua armă de luptă pentru socialism și pentru pace”².

SRSC a fost aprobat prin hotărârea 759 a Consiliului de Miniștri, în al cărui statut se prevedea că: „Societatea pentru răspândirea științei și culturii este o organizație care are drept scop răspândirea cunoștințelor științifice și politice în masele largi ale poporului, combaterea obscurantismului, misticismului și superstițiilor, combaterea influențelor ideologice dușman intereselor poporului muncitor, sub orice formă s-ar manifesta ele”³. În 1948, în discursul său Gheorghe Gheorghiu Dej propunea formarea pe linie de partid, la Ministerul Cultelor, „a unui organ care să se ocupe zi de zi de manifestările clerului și să aibă permanent legătura cu Secretariatul”⁴.

Inspectorii teritoriali desemnați ca reprezentanți ai cultelor au devenit cei care stabileau legătura între Minister și culte ceea ce necesita implicarea lor în orice activitate religioasă. Era necesară verificarea, supravegherea și totodată controlul activității clericale. Inspectorului teritorial îi revenea sarcina de a impune măsurile și regulamentele stabilite la centru pentru funcționarea cultului și pentru informarea Ministerului asupra acțiunilor ce păreau suspecte sau din contră a-i susține pe deservenții cultelor ce sprijineau regimul. El era însărcinat cu infiltrarea de persoane în structurile de conducere ale cultului sau să-i folosească în mod adecvat pe cei existenți.

O atenție sporită trebuia să fie direcționată spre modalitățile de premiere a loialității și de pedepsire a opoziției. Pentru aceasta, împuternicitul era obligat încă de la începutul anilor 1950, iar acest lucru era reglementat de către Minister, să participe la acțiunile cultelor: conferințe interconfesionale, conferințe în sprijinul luptei pentru pace, conferințe ale protopopilor și preoților, adunări ecleziastice, servicii divine, întâlniri ale ierarhilor cu vizitatori din străinătate⁵. În sursele arhivistice am surprins rapoarte ale Securității ce vizau aspecte de natură mistico-religioasă. Cultele neoprotestante ilegale sau practicantii de yoga constituiau obiectul urmăririi de către

² „Scânteia”, nr. 1462, 26 iunie 1949, p. 1.

³ „Scânteia”, nr. 1740, 23 mai 1950, p. 1.

⁴ *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, p. 450.

⁵ *Ibidem*.

organele de Stat, nu doar datorită dogmei ci mai degrabă a legăturilor exterioare pe care aceștia le puteau stabili cu persoane din afara blocului comunist. Nici preoții ortodocși n-au scăpat de vigilența Securității, fiind semnalată orice abatere înspre ritul greco-catolic, al grupării Oastea Domnului sau a oricărui cult și organizație ilegală. Din această categorie reține atenția cazul lui D. V.⁶, preot ortodox în județul Iași, descendent de fost șef de garnizoană legionară care, „pe fondul concepțiilor mistice și ostile ce le nutrește, desfășoară o intensă activitate necorespunzătoare, sub acoperirea preocupărilor religioase, antrenând totodată și alte persoane la asemenea activități. Direcția I din cadrul Securității a întreprins măsuri de descurajare, temperare, compromitere și izolarea obiectivului în rândul credincioșilor și în mediul cultic”⁷.

Un alt caz interesant de studiat este cel al preotului Z. D. care a intrat în atenția organelor de Stat datorită simpatizării acestuia cu gruparea Oastea Domnului, cât și datorită activității sale în rândul Partidului Național Țărănesc, prin implicarea activă în cadrul alegerilor din 1946. Participarea preotului la înmormântarea legionarului Vantonică devine un alt motiv al urmăririi sale. În anul 1953, preotul Z. D. s-a retras pentru o scurtă perioadă de timp la mănăstirea Vladimirești, iar după întoarcerea acestuia în parohia Popricani, unde servea ca preot, începe să-și propovăduiască vedeniile, amintind despre minunile ce s-au săvârșit la mănăstire. „Inculpatul la mănăstirea Vladimirești a fost în mai multe rânduri în anul 1955, când preotul Ioan Iovan și maica Veronica au fost arestați și cu care inculpatul a purtat discuții dușmănoase la adresa regimului actual din R.P.R și la adresa comuniștilor”⁸.

Fenomenul Vladimirești este un alt caz dramatic de represiune declanșată de către noul regim asupra mănăstirilor și al locașurilor de cult. Mănăstirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului, din cuprinsul Episcopiei Buzăului, „a constituit pentru autoritățile represive un exemplu caracteristic de îmbinare a mai multor forme și metode de activitate dușmănoasă”⁹. Mănăstirea, situată în raionul Liești, regiunea Galați, era considerată „un centru de răspândire a misticismului religios”¹⁰, în jurul căruia se strâneau mii de credincioși stăpâniți de „dușmănie și nesupunere” față de regimul comunist. Organele de Securitate învinuiau conducerea mănăstirii că ar fi acordat un însemnat sprijin moral și material mai multor persoane urmărite.

⁶ În textul articolului, în cazul unor persoane am folosit doar inițialele numelui în vederea protecției datelor personale.

⁷ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond documentar, dos. nr. 7374, f. 43-49, 1989.

⁸ Arhiva Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului [infra: Arhiva Episcopiei...], dos. nr. 7, sentința nr. 811/31 decembrie 1958, Tribunalul Militar Iași, fila 86-87, 1958.

⁹ *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, p. 461-462.

¹⁰ *Ibidem*.

Sprijinul constant oferit „rezistenței”, precum și spiritul anticomunist ce era întreținut de către conducerea mănăstirii au determinat autoritățile să recurgă în martie 1955 la arestarea stareței Veronica, a duhovnicului Ioan Iovan și a călugăriței Mihaela Iordache. Probabil la presiunea factorului politic, Sinodul Permanent al BOR a decis la scurt timp ca, prin circularele trimise în toate eparhiile, să se oprească afluența credincioșilor la mănăstire sub pretextul că în cuprinsul așezământului monahal s-au produs mai multe abateri de la doctrina și practicile liturgice ortodoxe.

Într-un memoriu al mănăstirii Vladimirești din 25 ianuarie 1955, semnat de ieromonahul Ioan Iovan și de consiliile spirituale, economic și de judecată, adresat patriarhului și prelaților din Sfântul Sinod, se deplânge faptul că Patriarhul Justinian a declarat mănăstirea ciumată, rătăcită și periculoasă pentru restul Bisericii¹¹. Aflat în atenția Securității prin implicarea în susținerea cauzei mănăstirii Vladimirești, preotul Z. D. este mutat în anul 1956 la parohia Spineni unde din dosarul întocmit aflăm că „și-a continuat activitatea dușmănoasă cu scopul de a frâna opera de transformare socialistă a agriculturii”¹².

A fost acuzat de faptul că oficia slujbe în timpul când oamenii trebuiau să fie la munca câmpului, iar pe tineri îi sustrăgea de la acțiunile culturale inițiate de organele locale, propovăduind de la amvon despre căminele culturale cum că acestea au devenit locașuri ale diavolului. În 1958 este condamnat penal la 20 de ani muncă silnică și la 10 ani degradare civică prin confiscarea totală a averii personale, pentru uneltire contra ordinii sociale, infracțiune prevăzută și pedepsită de art. 209 pct. 2 lit. b C. P. Ispășește doar 6 ani din totalul detenției, în 1964 este eliberat, însă în anul 1969 intră din nou în atenția organelor de Stat și a conducerii Bisericii. O scrisoare trimisă Patriarhului de către enoriașii parohiei pe care o păstora releva calitățile sale de păstor de suflete, însă acesta nu se alinia întru totul canoanelor bisericești. „... preotul Z. D, care pentru viața lui de adevărat preot bătrân și cucernic, a atras în jurul său credincioșii din județ și din toate provinciile țării, cu diferite dorinți și boale de la care preot pleca lumea sănătoasă și foarte mulțumită.... Cu ochii noștri a celor ce semnăm această plângere către Înalt Fericirea Voastră, că au adus bolnavi grav care nu puteau merge nici pe picioare și care în urma slujbelor și rugăciunilor făcute de acest bătrân și cucernic preot, s-a ridicat bolnavii mergând singuri pe picioarele lor sănătoși la casa lor, de unde au fost aduși iar oamenii acei foști bolnavi cu toți aducându-i mari mulțumiri acestui preot Z. D.”¹³

Este hărțuit și umilit în fața enoriașilor chiar de către Protopopul Bistriței, „acest Protopop și ceilalți doi preoți, au făcut pe grozavul așa cum un milițian sau alt organ de ordine publică, l-au luat din scurt, s-au apucat să-i facă controale prin buzunarele de

¹¹ *Ibidem*.

¹² Arhiva Arhiepiscopiei..., dos. nr. 7, sentința nr. 811/31, fila 87, 1958.

¹³ *Idem*, dos. nr. 7, 21.06.1969.

hainele sale precum și locuința sa controbăind peste tot după bani, întrebându-l că unde ține banii câștigați de pe slujbele făcute ziua și noaptea la credincioșii de pretutindeni. În fața publicului credincios a îndrăznit protopopul să pună mâna pe acest preot slujitorul sfântului locaș, l-a luat tare, l-a izbit și l-a luat în casă împreună cu ceilalți doi preoți, pentru a-l controla de bani, iar către public[ul] credincios a spus acest protopop, că dânșii au venit ca să-l ridice cu forța și să-l ducă la Episcopie, motivând că de ce face slujbe vinerea¹⁴. Nu s-au luat în considerare doleanțele credincioșilor din eparhie, cazul preotului a fost judecat de către Consistoriului Eparhial Disciplinar unde i s-au adus următoarele acuze:

„1. Pr. Z.D. afirmă că nu mai face parte din Biserica Ortodoxă Română, ci se conduce după descoperire directă dumnezeiască, afirmând că este singurul al lui Dumnezeu și că are vise împreunate cu prorocii. 2. Are în slujba sa pe Zinica Ursu, numită de sfinția sa și „ucenicii săi”, „maica Iuliana”, - care trăiește sub același acoperământ cu pr. Z. D. și face pe „prorocița” adeseori în timpul Sf. Liturghii, după cum declară credincioșii din parohia Micești. 3. A rebotezat pe credinciosul Boca Nicolae, cu soția Maria și cei doi copii minori ai lor, schimbându-le numele și ungându-i cu Sf. Mir. 4. Mărturisește credincioșii în colectiv (public), și nu individual sub epitrahil.

5. Are organizație religioasă sub ascultare, vorbind de „ucenicii săi” și de „sobor” – pentru care nu se sfiște să solicite organelor din dep[artamentul] Cultelor din județele Botoșani și Suceava, ca să-i ocrotească. 6. Deși a fost transferat de mai multe ori și i s-a atras atenția, atât verbal, cât și în scris să se încadreze în disciplina clerului ortodox român, totuși, în fiecare parohie, a continuat aceeași pastorație eretică și schismatică, devenind astfel, un adevărat „apostaziat”. 7. Noua sa învățătură de credință caută s-o propage mai ales în sânul celor ce sunt dispuși spre misticism și sânt bolnavi psihopați, așa cum, de altfel, considerăm că este și dânsul, suferind de paranoia – boală psihică- caracterizată prin delir de grandoare și halucinații (vise împreunate cu prorocii).

În drept: Pr. Z. D., pentru delictele de mai sus se încadrează în art. 3, literele: 0, p și q din regulamentul de procedură al instanțelor de judecată ale B.O.R. precum și în articolele: 5, 7, 9, 10, 15 din același regulament, care se pedepsește cu caterisirea, dacă nu dă semne de îndreptare¹⁵.

La 3 noiembrie 1969 pentru delictele comise, preotul Z. D. este pedepsit cu caterisirea¹⁶, însă, în ciuda acestui fapt, continuă să-și viziteze adepții și foștii enoriași. În 1970, într-o notă trimisă Episcopiei Ortodoxe de Cluj de către șeful de post din Tiha

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Idem, dos. nr. 7, nr. 4832/1969, Consistoriul Eparhial Disciplinar.

¹⁶ Idem, nr. 15, 31.10.1969, Consistoriul Eparhial Disciplinar Cluj.

Bârgăului, aflăm că preotul caterisit a fost găsit în locuința unui cetățean din Tiha Bârgăului, în timp ce împreună cu alți doi ucenici ai săi un bărbat și o femeie, au adunat mai mulți credincioși cărora „le-au spus că au farmece la casă și promițând că vor închina rugăciuni pentru credincioși timp de 40 de zile și post și vor ispăși de păcate și-i vor vindeca de bolile sufletești și trupești încasând de la aceștia într-o singură zi suma de 2012 lei”¹⁷. Tot din zona Bistrița Bârgăului preotul paroh al localității înștiințează Episcopia că „încă din iarnă un călugăr B. Vasile din ceata lui Z. D. cutreieră casele lăturalnice face diferite slujbe chiar liturgie, spovedește, cumenică și face Sf. Maslu și sfeștanii, critică preoțimea și în general conturbă oamenii. Deși miliția are cunoștință și pe două rânduri l-a legitimat el cu sora lui (soția lui legitimă) cu toate acestea mereu vine în parohie. A doua oară când a fost prins i-a luat patrafirul ce-l avea, un liturghier, aghiasmatar, un caiet cu cântece din Oastea Domnului și alte două caiete cu un acatist unde e preamărit Păr[intele] Z, și un caiet cu vedenii.... A recunoscut că nu e sfințit decât de Părintele Z, alături de alții 5 cu care cutreieră satele, fiind o misiune rezultată din vedeniile Păr[intele] Z”¹⁸.

Cu un trecut pătat, continuu în atenția Securității, izgonit și de către Biserică, preotul Z. D. nici după caterisire n-a scăpat de urmărire și a fost arestat din nou pentru „activități mistice”. Eliberat definitiv în anul 1972, acesta intenționa să se adreseze direct președintelui Nicolae Ceaușescu, căruia să-i solicite a se înceta abuzurile la care era supus și să fie repus în drepturile preoțești. Securitatea a fost informată că: „fostul preot Z. D, caterisit pentru activitatea mistico-religioasă, intenționează să meargă în ziua de 25 noiembrie a.c. pentru a intra în audiență la conducerea de Stat”¹⁹.

Soluțiile trebuiau impuse urgent iar ca răspuns la această informare se emit două rezoluții: „Serv.1 – Studiați materialele și măsuri urgente! Biroul 3 – Maiorul C, măsuri urgente de a preîntâmpina această deplasare”. Soluția Biroului 3 și a maiorului C. a fost: „Să luăm măsuri prin organele de miliție să-l internăm la Spitalul 7”, pentru efectuarea de analize și expertize medico-psihiatrice²⁰. În data de 23.11.1972, în urma percheziției corporale, conform planului de măsuri întocmit de Securitate, s-au găsit asupra sus-numitului „materiale mistico religioase”.

Construirea unor noi acuzații pe această temă și internarea acestuia pe considerentul existenței unei boli psihice nu a fost greu de stabilit. Organele de Securitate i-au împiedicat deplasarea la București prin internarea acestuia în mod abuziv într-un spital de psihiatrie, ceea ce a relevat caracterul politic al acestor acțiuni. Dintr-o adresă emisă de Institutul de medicină Legală Filiala Iași a rezultat că preotul

¹⁷ Arhiva Arhiepiscopiei, dos. nr. 7, nr. 794, 14.02.1970.

¹⁸ *Ibidem*, dos. nr. 7, nr. 2295, 6.05.1970.

¹⁹ Idem, sentința civilă nr. 438/2018, Tribunalul Iași, secția I civilă.

²⁰ Idem, Curtea de Apel Iași, decizia nr. 521/2018.

D. Z. „a rămas internat pentru expertiză, pentru care se cerea o relatare a faptelor pentru care este anchetat”²¹. Preotul Z. D. a rămas internat abuziv în spitalul de psihiatrie până în luna decembrie 1973. La trei luni după externare, acesta a decedat. Destinul și sfârșitul tragic al preotului Z. se datorează unei duble culpe. Securitatea îl urmărea și prigonea pentru trecutul său ca activist în cadrul Partidului Național Țărănesc și simpatizant al legionarilor, iar în Biserică nu și-a găsit nici un sprijin deși colegii preoți l-au descris ca fiind un „om sărac și milostiv care umbla în straie călugărești cu culion”²². În anul 2016 nepotul preotului a început campania de reabilitare a unchiului său, deschizând un proces civil prin care s-au dovedit abuzurile și nedreptățile la care a fost supus părintele. Discursul Bisericii cu privire la solicitarea reabilitării preotului a fost următorul: „Fostul preot D. Z, fiind evlavios, atipic și cu priză mare la oamenii simpli, a fost caterisit pentru învinuiri uneori închipuite, a fost urmărit de organele de Securitate toată viața sa iar actul caterisirii n-a fost decât efectul solicitărilor exprese și insistente făcute de către organele de Securitate ale vremii, care prin înputerniciții cultelor au exercitat presiuni asupra Bisericii. Consistoriul Eparhial al Episcopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului i-a reabilitat demnitatea memoriei, drept urmare familia poate să scrie pe crucea de la mormânt titulatura de preot și de asemenea poate fi pomenit la Sfintele Slujbe ca și preot”²³.

Prin studierea cazului Z. D. se poate observa cu relevanță implicarea și influența politicului în sfera religiosului. Despre poziția Bisericii în raport cu puterea de guvernământ, de-a lungul istoriei se observă că Biserica în mai toate cazurile nu a luat poziția radicală a politicii de Stat însă la ea s-a resimțit contagiunea. Întotdeauna, ca și în cazul Bisericii Ortodoxe Române, aceasta a suportat mimetismul formelor puterii²⁴.

În perioada comunistă Biserica Ortodoxă Română a fost mereu supusă, infiltrată și aservită regimului, iar relația dintre Partidul Comunist și Biserică s-a bazat pe o identitate de interese²⁵. În cazul preotului Z.D. este foarte greu de definit dacă întradevăr suferea de o patologie psihiatrică iar actele lui erau rodul delirului mistic, poate nici nu are relevanță atât timp cât enoriașii îl priveau ca pe un părinte cu har. Caterisirea acestuia a venit pe fondul căderii sale în dizgrație în primul rând în raport cu Biserica prin afilierea sa la gruparea Oastea Domnului, iar anihilarea acestuia de către Securitate se datora unei atitudini vădit antiguvernamentale. Procesele de

²¹ Idem, sentința civilă nr. 438/2018, Tribunalul Iași, secția I civilă.

²² *Ibidem*.

²³ Idem, sentința 1, 18.05.2016, dos. nr. Consistoriul Eparhial Cluj, nr. 2991, 24.05.2016.

²⁴ Alain Besançon, *Confuzia limbilor*, București, Edit. Humanitas, 1992, p. 66.

²⁵ George Cipăianu, *Catholicism și comunism în România: 1946-1955: o perspectivă diplomatică franceză*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2015, p. 105-107.

condamnare ale preoților greco-catolici sau, în cazul nostru, ale unora din rândurile clerului ortodox, a fost o măsură intervenționistă a Statului de opresiune și control al Bisericii după modelul sovietic, prin care se dorea scoaterea cetățenilor de sub influența religiei.

Comunismul nu accepta viața religioasă tradițională, masele de oameni trebuiau educate și manipulate prin noua ideologie, religia, „opiumul popoarelor”, trebuia reinterpretată și controlată. Rolul cunoștințelor științifice pe care noul partid încerca să le implementeze urmăresc formarea unei noi mentalități, a unui mod de gândire rațional, științific, care să pună în dificultate discursul religios. Faptele și trecutul părintelui Z. D. nu se aliniau noii ideologii comuniste, prin care se dorea înfăptuirea unei veritabile schimbări de paradigmă, răspândirea în rândul maselor a cunoștințelor științifice și a doctrinei marxist-leniniste, contribuind astfel la formarea unei noi morale, „socialiste”.